

MEĐIMURSKO VELEUČILIŠTE U ČAKOVCU

MENADŽMENT TURIZMA I SPORTA

GABRIELA PLESKALT

KRIZA MORALA U SUVREMENOM DRUŠTVU

ZAVRŠNI RAD

ČAKOVEC, 2015.

MEĐIMURSKO VELEUČILIŠTE U ČAKOVCU

MENADŽMENT TURIZMA I SPORTA

GABRIELA PLESKALT

KRIZA MORALA U SUVREMENOM DRUŠTVU

CRISIS OF MORALITY IN MODERN SOCIETY

ZAVRŠNI RAD

Mentor:

mr. sc. Dragica Kemeter

ČAKOVEC, 2015.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici mr. sc. Dragici Kemeter na brojnim stručnim savjetima, iskazanom povjerenju, mentorstvu, strpljenju, pomoći, potpori, vodstvu i korisnim diskusijama prije i tijekom izrade ovoga preddiplomskoga rada.

Također se želim zahvaliti profesoru mr. sc. Ivanu Hegedušu na pruženoj podršci, pomoći i sugestijama tijekom studiranja, kao i pri izradi ovog rada.

Veliko hvala svim profesorima, profesoricama i djelatnicima koji su svojim radom, razumijevanjem i strpljivošću pomogli pri stjecanju novih znanja i vrednota koje će mi itekako pomoći u daljnjem životu.

Zahvaljujem se kolegicama na pruženoj podršci i razumijevanju tijekom studiranja kao i na svim lijepim trenucima provedenim zajedno; bez njih studiranje ne bi bilo ovako poučno i interesantno.

Na kraju, od srca hvala mojim roditeljima i bratu na velikoj podršci, pomoći i razumijevanju koje su mi pružali kako tijekom mog studiranja i postizanja ciljeva tako i pri izradi ovoga preddiplomskoga rada.

G. P.

Sažetak

Promišljajući o glavnim karakteristikama današnjeg društva, možemo uočiti posvemašnji pad osnovnih ljudskih vrednota te krizu morala i odgoja. Osjetljivost za moralne i etičke vrednote, solidarnost, tolerancija, empatija, uspješna komunikacija, emotivna osjetljivost prema drugima, altruizam, obzir prema tuđem integritetu, vrijednosti su koje sustavno gube bitku u borbi s profitom i moći. Pohlepa, sebičnost, nebriga za druge, nepoštivanje ljudskog dostojanstva, svođenje čovjeka na biološki i tehnički proizvod, na puko sredstvo za rad, sve su to uzroci moralne krize koja zahvaća kako naše društvo tako i čitav svijet. Čak se i djeca usmjeravaju na postizanje savršenosti u materijalnom svijetu, potpuno zanemarujući pri tome univerzalne ljudske vrijednosti, a individualizam postaje filozofija življenja. Cjelokupno društvo mora djelovati na stvaranju nove humanosti koja podrazumijeva poučavanje vrijednostima kao što su: poštenje, iskrenost, nesebičnost i ljubav prema čovjeku i prirodi. Vrijednosti daju smisao ljudskom životu. Unatoč tomu, nema opće prihvaćene definicije toga pojma. Najčešće se o njima govori kao o kriterijima prema kojima se određuje smisao života, ali i smisao cijelog svijeta. Također predstavljaju organiziran skup općih uvjerenja, mišljenja i stavova o tome što je ispravno, dobro i poželjno. Vrijednosti kazuju da je neki poseban način ponašanja ili konačnog stanja egzistencije osobno ili socijalno poželjniji nego neki drugi. Vrijednosti nam nisu urođene; usvajamo ih tijekom života, podložne su promjeni i nužne za život u društvu, dio su našeg svijeta kvalitete i vezane su uz osobe, stvari i događaje. U ovom se radu razmatra nužnost primjene morala i moralnog djelovanja čovjeka u svijetu. Također prikazuju se i negativne strane današnjeg društva.

Veliku važnost ima sustavno provođenje odgoja i obrazovanja za vrijednosti, posebice moralnog odgoja. Pedagogija kao znanost i škola kao institucija moraju preuzeti odgovornost u kontinuiranom i osmišljenom razvijanju vrijednosnog sustava za suočavanje djece i mladih ljudi s izazovima suvremenog društva. Odgoj i obrazovanje za vrijednosti su odgoj i obrazovanje za život.

Ključne riječi: vrijednost, kriza morala, odgoj, obrazovanje, savjest, poštovanje, postupci.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. CILJ ISTRAŽIVANJA	2
3. MATERIJALI I METODE	4
4. REZULTATI	7
4.1. Prva skupina pitanja	7
4.2. Druga skupina pitanja	9
4.3. Treća skupina pitanja	12
4.4. Četvrta skupina pitanja	13
4.5. Peta skupina pitanja	15
4.6. Šesta skupina pitanja	16
4.7. Sedma skupina pitanja	17
4.8. Osma skupina pitanja	17
4.9. Deveta skupina pitanja	18
5. RASPRAVA	20
5.1. Kriza odgoja kao kriza vrijednosti	20
5.2. Moralni odgoj	22
5.3. Moral i moralno djelovanje	24
5.4. Obrazovanje i moral	28
6. ZAKLJUČAK	29
7. POPIS LITERATURE	31
8. PRILOZI	33

1. UVOD

U ovom radu želi se prikazati kriza morala unutar suvremenog društva. U suvremenom se svijetu brze i nezaustavljive promjene odvijaju na svim razinama života, a društveni i socijalni problemi kompleksni su, međusobno prožeti i povezani. Njihovo rješavanje danas traži globalni, interdisciplinarni pristup. Ovaj cjelovit i složen pristup zahtijeva posebnu vrstu pripreme, novu svijest i usvajanje novih stavova i vrijednosti sukladno stručnim i građanskim odgovornostima ljudi današnjice. Gusto se isprepliće mreža problema koji zadiru u čovjekov okoliš, ali i u čovjekovu samu srž i međuljudske odnose. Društvo koje sebe naziva društvom znanja mogli bismo zamisliti kao društvo u kojem dobrota, razum, uviđavnost, suosjećanje, oprez, prosuđivanje, dugoročno mišljenje, pametno promišljanje, znanstvena radoznalost, kritička autorefleksija i prikupljanje argumenata dobivaju prevagu nad iracionalnošću i ideologijom, praznovjerjem i umišljajem, pohlepom, sebičnošću i odsutnošću duha. Već letimičan pogled na naše društvo pokazuje nam da njegovo znanje nema nikakve veze s onim što se još od antike povezivalo s dobrotom, krepostima, uviđavnošću, životno praktičnom pameću i mudrošću, svime onime što se od pamtivijeka smatra ljudskim vrijednostima.

Termin *kriza* (od grčke riječi *krisis*) prvobitno je značio dati mišljenje, procjenu, odluku, a kasnije znači zaoštavanje. Danas *kriza* označava problematičnu, prijelomnu točku povezanu s potrebom donošenja odluke. Dakako, postoje različiti oblici kriza u različitim područjima.

Pod pojmom *moral* podrazumijeva se oblik društvene svijesti, skup nepisanih pravila, običaja, navika i normi prihvaćenih u životu neke zajednice. Neki od aspekata koji utječu na moral su odgoj u obitelji, svijest ljudi, tradicija te životno iskustvo.

Pojam *društvo* označava cjelokupnost odnosa ljudi prema prirodi i međusobnih odnosa ljudi.

2. CILJ RADA/ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada, ali i istraživanja je analiza morala, njegove krize i primjene, kako u osobnom tako i u poslovnom životu ljudi. Razlog odabira upravo ove teme leži u tome što se u današnje vrijeme uočava sve veći razdor među ljudima. Ljudski odnosi su opterećeni natjecanjem, ljubomorom i međusobnim podmetanjem. Ljudi se žele pokazati boljima, uspješnijima i superiornijima od drugih. Postojanje brojnih normi i pravila te menadžerskih etičkih kodeksa poslovanja punih različitosti i problema, također su potaknuli pisanje ovoga rada.

Glavna tri problema suvremenog društva su:

1. Sve češći financijski skandali, afere i prijevare u gospodarstvu i društvu općenito, koji nisu samo naša već i globalna pojava i koji pokazuju da je potrebno preispitivati i unaprijediti etička i moralna načela poslovanja i na nov način promišljati o poslovnoj etici i kulturi.
2. Spoznaja da dosadašnje, tradicionalno etičko učenje nije moralo izučavati globalnu etičku situaciju poslovnih odnosa i multikulturne razlike koje utječu na ponašanje ljudi u poslovnom okruženju.
3. Globalizacija društva i ubrzani znanstveno-tehnološki razvoj s jedne, te ograničena materijalna sredstva s druge strane, nameću nove moralne, etičke i kulturne standarde u odnosu pojedinac – poslodavac – društvo – okolina.

Nikada u povijesti događaji ni u jednom dijelu našeg planeta nisu bili toliko vezani za sudbinu svakog od nas kao što je to slučaj danas, a pretpostavlja se da će ta veza u budućnosti biti još više izražena. Dokaz tome su brojne gospodarske, financijske i ratne krize te česte elementarne nepogode u nekom području, koje se negativno odražavaju na gotovo cijeli svijet.

Ova tema je vrlo interesantna, intrigantna i predmet je mnogih istraživanja. S druge strane, sve je manji broj onih koji će poštenjem, trudom, radom i zalaganjem postići uspjeh u privatnom i poslovnom životu i prostoru.

Za potrebe istraživanja korišten je anketni upitnik u kojem su ispitanici morali odgovoriti na različita pitanja vezana uz njihov život i rad. Ovim upitnikom željelo se doći do rezultata koji su trebali pokazati na koji način ljudi razmišljaju, koji su njihovi stavovi, pristupi različitim obvezama, dužnostima, stupanj njihova zadovoljstva, poštuju li pisana, ali i nepisana pravila, koriste li se, to jest pozivaju li se na etičke kodekse unutar svojih poduzeća, kakav je njihov odnos prema kolegama i posebno prema njihovim konkurentima. Ovim istraživanjem žele se ispitati i dokazati dvije veoma važne hipoteze.

Hipoteze istraživanja:

1. Odgoj ima ključnu ulogu u životu čovjeka.
2. Obrazovanje je jedan od važnijih faktora u životu ljudi.

3. MATERIJALI I METODE

Na temelju istraživanja provedenog od siječnja do srpnja 2015. godine došlo se do rezultata vezanih za moral i njegovu krizu unutar suvremenog društva, kako u Hrvatskoj tako i u svijetu. Za potrebe istraživanja korišten je anketni upitnik, razgovori i rasprave među ljudima kao i promatranje ljudi u njihovu svakodnevnom životu. Na temelju pitanja iz anketnog upitnika anketar je želio saznati različite podatke o mišljenju, razmišljanju, stavovima, pristupu različitim situacijama, međusobnom poštivanju, samopoštovanju, savjesti, važnosti zabave, pripadanju, napretku, korištenju sredstava za postizanje uspjeha u privatnom i poslovnom životu, poštivanju propisanih pravila i etičkih kodeksa unutar tvrtki u kojima rade ispitanici.

Neverbalna komunikacija, to jest govor tijela ispitanika, geste, mimika i slično imaju važnu ulogu u provođenju ovakve vrste istraživanja. Neverbalna komunikacija prikazuje reakcije ljudi na različite vrste pitanja, od onih jednostavnih do onih težih, "škakljivih" pitanja. Upravo takva pitanja nam daju istinu, daju odgovor osobe i prije nego li je ona išta rekla. Na temelju takvih odgovora dobivaju se ključne informacije, ali i rezultati koji su prijeko potrebni da bi samo istraživanje bilo uspješno i kvalitetno.

Ključna djela korištena pri izradi ovog rada su:

1. Vujić, V.; Ivaniš, M.; Bojić, B. (2012.), Poslovna etika i multikultura, Zagreb, Grafo Mark.

U ovoj knjizi pronašla sam različite podatke i informacije vezane za znanstveni i metodološki pristup etici i moralu. Omogućila mi je uvid u povijesni i filozofski pristup etičkom učenju i djelovanju, teorijsko i pojmovno razmatranje poslovne etike i morala, podjelu etike i karakteristike moralnog ponašanja. Autori pišu o načelima poslovne etike, individualnim osobinama i uvjerenjima koja utječu na ponašanje i postignuća, etičkom kodeksu, moralnoj odgovornosti i obvezi itd. U poglavlju o društvenom poslovanju razmatraju društveno odgovorno poslovanje, procese i gospodarska načela društvene odgovornosti te zadovoljstvo dionika društvene odgovornosti.

2. Pavlović, V.; (2007.), Vrednota u svijetu, Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo.

U fokusu autorovih promišljanja su vrijednosti i njihova ostvarenja. Ovaj poznati hrvatski filozof bavi se aktualnim pitanjima i temama: suživotom, multikulturalnošću, osobnim i nacionalnim identitetom, jezikom, vjerom i ljubavi. Svaka od prethodno navedenih tema uvelike mi je pomogla u boljem razumijevanju života, a samim time i u pisanju ovoga rada.

3. Rokeach, M.; (1973.), The nature of human values, New York, Free Press.

Čitajući ovu knjigu, saznala sam da postoji The Rokeach Value Survey (RVS) - klasifikacijski sustav vrijednosti. Razvio ga je socijalni psiholog Milton Rokeach, koji je ujedno i autor knjige. Njegov sustav se sastoji od dva seta vrijednosti: terminalnih vrijednosti i instrumentalnih vrijednosti. Knjiga mi je posebno pomogla pri izradi anketnog upitnika.

4. Rakić, V.; Vukušić, S.; (2010.), Odgoj i obrazovanje za vrijednosti, Društvena istraživanja, Zagreb.

Odgoj i obrazovanje za vrijednosti je područje u kojem vladaju mnoga neslaganja i manjak jasnih stajališta, posebno oko pitanja vezanih uz pristupe i metode poučavanja tijekom obrazovanja osoba. Knjiga daje pregled najčešćih pitanja i odgovora na njih, s namjerom da prepozna i ponudi moguća objašnjenja teoretskih i praktičnih problema s kojima se suočava ugradnja vrijednosti u sustav odgoja i obrazovanja.

5. Epiktetus; (2002.), Knjižica o moralu, Zagreb, Cid-Nova.

Epiktetovo učenje temelji se na tezama osnivača stoičke škole, ali je obogaćeno temama koje su predstavljene u obliku dijaloga¹. Prvi zadatak filozofije je odbaciti sve mijene i dati valjano i istinito mišljenje. Prema Epiktetu, filozofija oslobađa čovjeka,

---

¹ Dijatriba – od grčke riječi diatribe – rasprava, poučavanje.

daje mu životno veselje, sreću i unutrašnji mir. Knjiga nudi pomalo drugačiji pogled na svijet, za razliku od ostalih prethodno navedenih djela.

6. Vecernji.hr. <http://www.vecernji.hr/gospodarstvo/bit-je-svih-problema-u-krizi-morala-930005> (12.06.2015.)

7. Sandzakpress.net. <http://sandzakpress.net/kriza-morala> (12.06.2015.)

8. Novilist.hr. <http://www.novilist.hr/Vijesti/Rijeka/Mons.dr.-Ivan-Devcic-Uzroci-krize-nisu-financijski-nego-moralni-i-religiozni> (16.06.2015.)

9. Glas-koncila.hr.

http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=2466
(16.06.2015.)

10. Happinessonline.org.

<http://www.happinessonline.org/MoralDrift/index.html> (20.07.2015.)

11. Mit.edu.

<http://www.mit.edu/people/nygren/courses/6.868/project/> (20.07.2015.)

12. Breakpoint.org.

<http://www.breakpoint.org/features-columns/articles/entry/12/9531>
(20.07.2015.)

Internetski izvori od broja šest do broja dvanaest korišteni su kao dodatak, odnosno nadopuna prethodno navedenim djelima/knjigama. Većina ovih internetskih stranica prikazuje stavove i mišljenja malog dijela populacije, ali i neke od važnijih problema koje možemo susresti u svijetu i koji dovode u pitanje etičnost i moral.

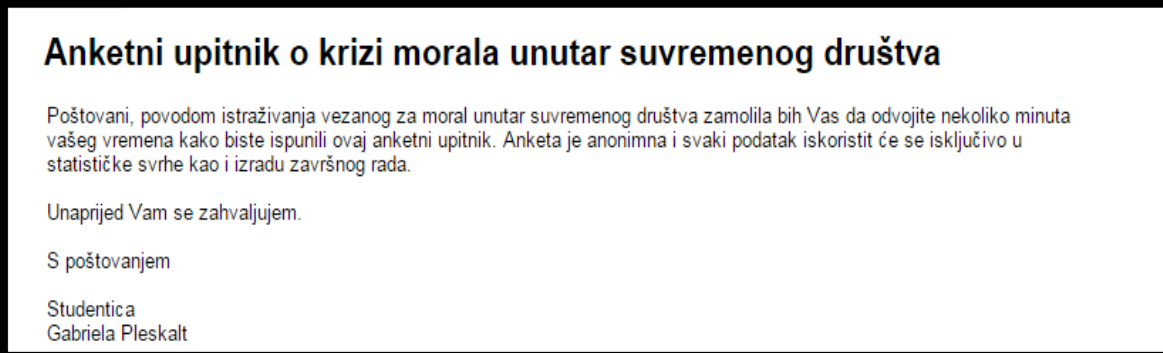
4. REZULTATI

U provedenom istraživanju na temelju anketnog upitnika o krizi morala unutar suvremenog društva dobili smo sljedeće podatke i rezultate:

U istraživanju je sudjelovalo 30 osoba: 22 ženske i 8 muških.

Anketni upitnik je započeo s objašnjenjem o njegovu sadržaju, svrsi, načinu provođenja i korištenju rezultata.

Slika 1: Uvodni dio anketnog upitnika

Anketni upitnik o krizi morala unutar suvremenog društva

Poštovani, povodom istraživanja vezanog za moral unutar suvremenog društva zamolila bih Vas da odvojite nekoliko minuta vašeg vremena kako biste ispunili ovaj anketni upitnik. Anketa je anonimna i svaki podatak iskoristit će se isključivo u statističke svrhe kao i izradu završnog rada.

Unaprijed Vam se zahvaljujem.

S poštovanjem

Studentica
Gabriela Pleskalt

Izvor: Anketni upitnik o krizi morala u suvremenom društvu

4.1.PRVA SKUPINA PITANJA

U prvoj skupini nalaze se općenita pitanja vezana za spol, dob, stručnu spremu, bračni status i mjesto življenja ispitanika.

1. Koji je vaš spol?
2. Kojoj dobnoj skupini pripadate?
3. Stručna sprema.
4. Bračni status.
5. Mjesto življenja.

U anketnom istraživanju sudjelovalo je 30 osoba, od toga su 22 osobe bile ženskog, a 8 muškog spola. Iz priloženog se može zaključiti da su žene više spremne na suradnju, to jest više su zainteresirane za ovakvu vrstu istraživanja nego muškarci. Dakako, taj se zaključak trenutačno odnosi samo na ovo provedeno istraživanje.

Anketom su obuhvaćene osobe od 20 do 60 godina starosti. Najveći broj ispitanika nalazio se u skupini od 40 do 45 godina (26,7%), nakon nje slijede osobe od 35 do 40 godina (16,7%), a treće mjesto dijele osobe od 20 do 25 te osobe od 30 do 35 godina starosti (13,3%). Sljedeći na ljestvici su ispitanici u dobi od 55 do 60 godina (10%), a posljednje mjesto dijele osobe od 25-30 (6,7%), 45-50 (6,7%) i 50-55 (6,7%) godina starosti.

Što se tiče stručne spreme, anketar je ponudio sljedeće: nekvalificirani radnik - osnovna škola (NKV), srednja stručna sprema - tri godine školovanja (KV), srednja stručna sprema – četiri godine školovanja (SSS), viša stručna sprema - specijalist (VŠS) i visoka stručna sprema - magistar struke (VSS). Rezultati su pokazali da 16 osoba, odnosno 53,3% čine osobe sa srednjom stručnom spremom (četverogodišnje obrazovanje), 26,7% su visoko stručno obrazovane osobe, a 20% čine više stručno obrazovani ispitanici. U ostalim kategorijama nije zabilježen niti jedan ispitanik.

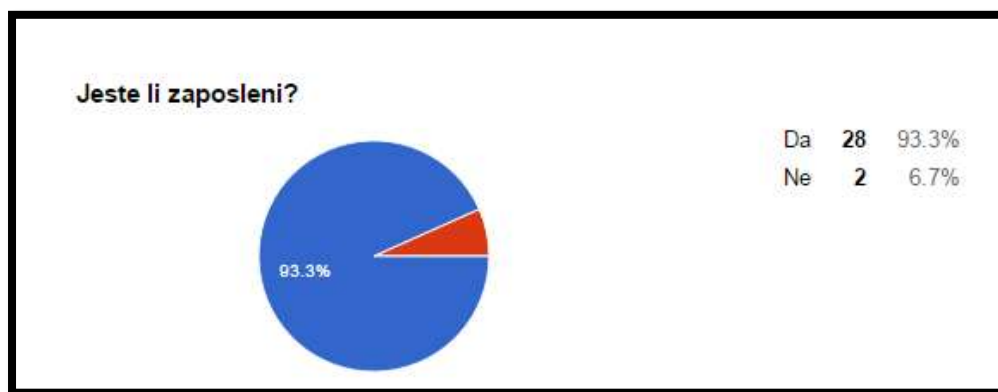
Četvrto pitanje odnosilo se na bračni status ispitanika. U upitniku na postavljeno pitanje ponuđena su četiri moguća odgovora: samac, u braku, razveden/a i udovac/ica. Obrada rezultata pokazala je da su 10 ispitanika (33,3%) samci, 19 ispitanika (63,3%) su u braku, a jedan ispitanik je razveden.

Peto pitanje odnosilo se na mjesto življenja sudionika. Svaki od ispitanika morao se izjasniti da li on ili ona živi na selu ili u gradu. Odgovori na ovo pitanje glasili su: 18 osoba ili 60% živi u gradu, a ostatak koji čini 40%, odnosno ostalih 12 osoba živi na selu.

4.2.DRUGA SKUPINA PITANJA

Ova skupina pitanja vezana je za poslovni status ispitanika, plaće, funkciju koju obavljaju, zadovoljstvo na radnom mjestu, poslovanje i mogućnost napredovanja unutar tvrtki u kojima rade.

Slika 2: Poslovni status ispitanika

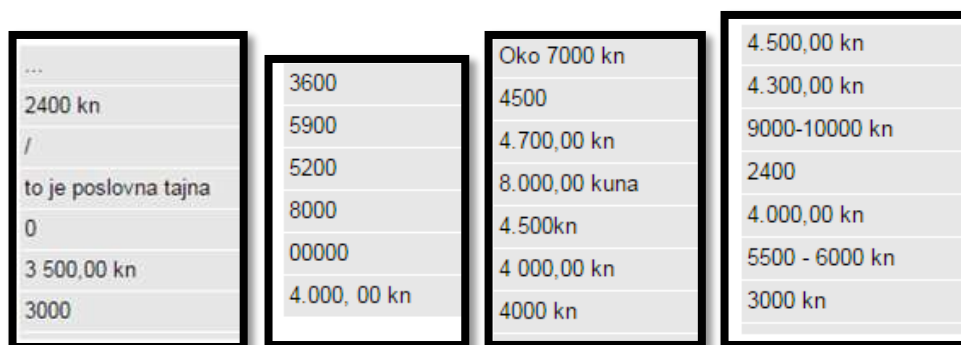

Izvor: Anketni upitnik o krizi morala u suvremenom društvu

Iz priložene fotografije može se vidjeti da je više od 90% ispitanika zaposleno, a samo 6,7% njih je nezaposleno.

Odgovori ispitanika o njihovim mjesečnim primanjima pokazala su da je najmanja zabilježena plaća nula kuna, a najveća 10 000,00 kuna. Najčešće zabilježena mjesečna primanja su u iznosu od 4000, 00 do 4700,00 kuna. Ostale plaće su nešto više ili manje od spomenutog iznosa.

Slika 3, 4, 5 i 6: Mjesečna primanja ispitanika

Izvor: Anketni upitnik o krizi morala u suvremenom društvu

Slika 7: Funkcija ispitanika unutar poduzeća/tvrtke u kojoj rade

Ukoliko ste zaposleni koju funkciju obavljate.

Frizer
Nezaposlen.
Monter PVC stolarije
vojno lice
ekonomija
Direktor jedne regionalne direkcije, u području Retail bankarstva u jednoj banci u Hrvatskoj

Izvor: Anketni upitnik o krizi morala u suvremenom društvu

Slika 8: Funkcije ispitanika

Učitelj Engleskog jezika
Ekonomski tehničar
Ekonomist
Proizvodnja, Voditelj smjene
Trgovac
Voditelj smjene
Voditeljica smjene

Slika 9: Funkcije ispitanika

Knjigovođa
voditelj
Podrška korisnicima
Voditeljica stroja
savjetnik u prodaji osiguranja
Službenik
ekonomsko zanimanje-rad u banci

Izvor: Anketni upitnik o krizi morala u suvremenom društvu

Slika 10: Funkcije ispitanika

Predradnik
Ekonomski tehničar, računovodstvo.
Knjigovodstvo, salda konti dobavljača.
Voditeljica sale
Frizerka
BLAGAJNIK
Voditelj računovodstva Županijskog suda u Bjelovaru

Izvor: Anketni upitnik o krizi morala u suvremenom društvu

Prikazani odgovori pokazuju da ispitanici obavljaju različite poslovne funkcije unutar poduzeća ili tvrtki u kojima rade. Najčešća zanimanja su: ekonomisti, knjigovođe, voditelji računovodstva, voditelji sala, strojeva ili smjena.

Odgovori na pitanje o zadovoljstvu pozicijom na radnom mjestu pokazali su da je 25 osoba, odnosno 83,3% zadovoljno trenutačnom pozicijom koju obavljaju. Ostalih 5 ispitanika ili 16,7% izjasnilo se da nije zadovoljno svojom pozicijom na radnom mjestu.

Unutar ove skupine imamo i dodatno obrazloženje na postavljeno pitanje. Rezultati pokazuju da su ispitanici imali i pozitivne i negativne odgovore kao dodatno obrazloženje, a neki od najčešćih odgovora bili su:

Volim svoj posao; Zadovoljna sam šefom i radnom sredinom; Zadovoljna sam količinom posla, ali i s ljudima; Radim u skladu sa završenom školom; Radim posao koji mi se sviđa; Radim ono što volim i znam. To su prepoznali i moji nadređeni i podređeni, čiju podršku imam; Nemotivirajuća, loša organizacija posla i sustava, loši međuljudski odnosi; Radim, ali tražim bolje radno mjesto, primjereno mom stručnom obrazovanju i mojoj struci; Volim dinamičan posao; Volim rad s ljudima, što u potpunosti ispunjava moja očekivanja.

4.3. TREĆA SKUPINA PITANJA

Treća skupina pitanja odnosi se na želje ispitanika za ostvarivanjem napretka u poslu koji obavljaju te na načine i sredstva kojima to postižu.

Odgovori na prvo pitanje iz ove skupine rezultirali su sljedećim: 21 osoba, odnosno 70% ispitanika izjasnilo se da imaju želju za napredovanjem unutar tvrtke u kojoj trenutačno rade. Neki od razloga su želja za dodatnim učenjem i usavršavanjem te ostvarivanjem dobrih rezultata u poslovanju. Ostalih 9 osoba ili 30% ispitanika negativno je odgovorilo na ovo pitanje, a razlozi su odlazak u mirovinu i nemogućnost daljnjeg napredovanja jer su trenutačno na najvišoj poziciji u poduzeću.

Neka od dodatnih pojašnjenja na ovo pitanje glasila su: Uvijek treba težiti napretku; Mislim da svatko tko radi ima želju za napredovanjem; Imam staž od 38 godina; Imam ambicije da sama otvorim svoj salon; Nisam ambiciozna; Trenutačno sam na najvišem položaju što se tiče računovodstvenih poslova. Višeg mjesta nema u Bjelovaru; Sa završenom stručnom spremom ne mogu očekivati napredovanje; Pred mirovinom sam pa nemam želju za napredovanjem; Trenutna funkcija je dovoljno visoko pozicionirana, a svaki napredak bi značio i promjenu lokacije rada, što mi nije u interesu.

Na pitanje o korištenju nedopuštenih sredstava za napredak u poslu i životu 96,7% sudionika u anketnom upitniku je negativno odgovorilo, to jest ne razmišljaju, niti žele koristiti nedopuštena sredstva, dok je jedna osoba odnosno 3,3% odgovorila da bi možda koristio/la nedopuštena sredstva za osobni napredak.

Sljedeće pitanje iz ove skupine glasilo je: Jeste li spremni poštenim trudom i radom ostvariti Vaš uspjeh, odnosno napredak u poslu i životu?

Na ovo pitanje svi su ispitanici odgovorili potvrdno. Možemo zaključiti da svi napredak žele postići vlastitim trudom i radom.

4.4.ČETVRTA SKUPINA PITANJA

Četvrta skupina pitanja odnosi se na novac i njegov utjecaj na život ljudi.

83,3% ispitanika izjasnilo se da novac ima važnu ulogu u životu čovjeka, a ostalih 16,7% smatra da novac nije toliko važan.

Neka od dodatno navedenih objašnjenja su: U današnje vrijeme novac je potreban čovjeku da bi on ostvario egzistenciju i zadovoljio svoje želje i potrebe; Uz pomoć novca čovjek može voditi kvalitetan život, priuštiti si zasluženi godišnji odmor ili odlazak na neko sportsko događanje; Novac je potreban za sahranu i ispraćaj na posljednji čovjekov počinak.

Druga skupina ispitanika smatra da novac ne predstavlja sve. Oni kažu da ima i važnijih stvari od novca i da novac nije od presudne važnosti. Takav stav je zauzelo 5 ispitanika. Oni smatraju da svakome od nas treba biti važnije naše zdravlje i zdravlje članova obitelji.

Sljedeća dva pitanja glasila su:

- Mislite li da novac mijenja čovjeka?
- Smatrate li da uspjeh i bogatstvo čine čovjeka arogantnijim?

Rezultati ankete pokazuju da 56,7% ljudi smatra da novac mijenja čovjeka, a 43,3% nije sigurno, to jest njihov odgovor je bio "možda".

Nadalje 50% ispitanika dvoumi se oko toga da li čovjek postaje arogantniji ukoliko je uspješniji ili bogatiji od drugih, 12 ispitanika odgovorilo je potvrdno na ovo pitanje, a ostalih 10%, odnosno 3 osobe je dalo negativan odgovor.

Unutar ove skupine bilo je i pitanje:

- Mislite li da uspješniji ljudi imaju drugačiji pristup prema manje uspješnim ljudima?

Mnogi smatraju da uspješniji ljudi imaju sasvim drugačiji pristup prema ostalima, to jest drugačije se odnose i drugačije surađuju s manje uspješnim kolegama ili općenito manje uspješnim ljudima. Mali je broj, odnosno postotak onih koji misle da to ipak nije tako.

Slika 11: Utjecaj novca na čovjeka i njegov odnos prema drugima

Smatrate li da novac mijenja čovjeka i njegov odnos prema drugima? Objasnite.
Ovisno o situaciji čovjeka novac može promijeniti.
Ljudi sa dobivanjem dodatne količine novca, ali i moći na radnom mjestu postaju arogantni i oholi.
Da, jer onda misle da su bolji od "običnih" ljudi.
Ne mora <u>znaciti</u> da <u>mjenja</u> čovjeka i odnose u potpunosti, ali čovjek se promjeni sigurno na neki način
Moguće. Posjedovanje novca stvara nove mogućnosti i nove kontakte. Promjena može biti dobra i loša i za osobu sa novcem i za okolinu.
Mijenja, kod nekih na pozitivan, ali uglavnom na negativan način.
mislim da ljudi postaju uobraženiji
Mislim da u većini slučajeva mijenja ali samo na gore... način na koji se čovjek odnosi prema novcu u skladu je s njegovim moralnim i ljudskim karakteristikama
OVISI, KAKO KOJA

Izvor: Anketni upitnik o krizi morala u suvremenom društvu

Na pitanje koliko novac mijenja čovjeka i njegov odnos prema drugima, neki su odgovorili da to ovisi od osobe do osobe. Velika većina se slaže da ljudi uglavnom cijene samo osobe koje su njima ravne, da se druže i surađuju s onima koji se nalaze u istoj kategoriji, smatraju se boljima od "običnih" ljudi, drže da su oni "Bog i batina" onima koji su na nižim položajima od njih. Također, mnogi su istaknuli da se kod tih osoba pojavljuje bahatost, umišljenost, nedodirljivost i nezasitnost.

4.5.PETA SKUPINA PITANJA

Ovdje je postavljeno jedno pitanje.

Slika 12: Pošteni rad i odnos prema drugima prema kategorijama

Izvor: Anketni upitnik o krizi morala u suvremenom društvu

Čak 90% ispitanika smatra da pošten rad i pravedan odnos prema drugima proizlaze iz odgoja. Ostali misle da poštenje i pravednost izgrađuje obrazovanje, vanjski utjecaji i ponekad nešto drugo.

Dodatna objašnjena anketnih ispitanika na ovo pitanje bila su: Sve polazi od kuće i roditeljskog odgoja; Važnu ulogu imaju i vanjski utjecaji koji ostavljaju trag na svakoj osobi.

4.6.ŠESTA SKUPINA PITANJA

Ova skupina pitanja veže se uz etički kodeks, njegovu formu i primjenu u poslovanju ispitanika, ali i poslovanju tvrtki/poduzeća u kojima ispitanici rade.

Na pitanje postoji li u njihovom poduzeću etički kodeks 76,7% sudionika je potvrdno odgovorilo, dok njih 20% nije sigurno postoji li etički kodeks. U 80% slučajeva etički kodeks je u pisanom obliku.

Iz anketnog upitnika može se iščitati i uloga etičkog kodeksa u poduzeću. Skala, odnosno korištene oznake su brojevi od jedan do pet. Jedan znači "nikada", dva je "rijetko", tri "ponekad", četiri "često", a oznaka pet znači "uvijek".

Odgovori na pitanja:

1. Etički kodeks kao sredstvo informiranja u većini slučajeva se rijetko koristi.
2. Etički kodeks kao edukativno sredstvo u velikoj većini slučajeva se često koristi.
3. Sustav zaštite zaposlenih koji je naveden u etičkom kodeksu se prema odgovorima većine ispitanika često koristi, dok u nekim tvrtkama ima rijetku ili povremenu upotrebu.
4. Četrnaest ispitanika je na pitanje da li se u etičkom kodeksu tvrtke u kojoj rade spominje odnos prema zaposlenima dalo odgovor "uvijek". Ostali su kao svoj odgovor naveli "ponekad" i "često".
5. Najveći broj ispitanika dao je odgovor "ponekad" na pitanje spominje li se u etičkom kodeksu odnos s konkurentima.
6. 40% ispitanika je odgovorilo da se "ponekad" razgovara o moralu i etičkim i moralnim problemima unutar poduzeća. Nakon toga slijede odgovori "često" i "rijetko".

7. Najčešći odgovori na ovo postavljeno pitanje bili su "ponekad", "rijetko" i "nikada". Prema tome može se zaključiti da rijetko koja tvrtka, to jest voditelji/direktori ulažu trud kako bi razgovarali sa zaposlenima i osigurali im kvalitetne uvjete rada.

4.7.SEDMA SKUPINA PITANJA

Sedma skupina pitanja odnosi se na stvari koje su ljudima važne u životu. Ponovno se pojavljuje skala brojeva od jedan do pet. Međutim, u ovom slučaju brojevi jedan i dva znače "u potpunosti nevažno" (ovisi o osobi želi li odabrati 1 ili 2), broj tri znači "važno", a brojevi četiri i pet predstavljaju odgovor "u potpunosti važno". U anketnom upitniku ispitanike se u ovom dijelu moli da dobro prouče listu i procijene koliko im je svaka od stavki važna u svakodnevnom životu.

Rezultati iz ove skupine pitanja pokazali su da je ispitanicima od velike važnosti osjećaj pripadanja, topli odnosi s drugima, samoostvarivanje, poštovanje, poštenje, sigurnost, samopoštovanje i postignuće. Ostalo, poput uzbuđenja, zabave i uživanja u životu im je u manjoj mjeri važno.

4.8.OSMA SKUPINA PITANJA

Skupina pitanja pod brojem osam odnosi se na stupanj zadovoljstva ispitanika s poslom koji obavljaju. Pojavljuje se skala brojeva od jedan do pet. Broj jedan znači "uopće se ne slažem", broj dva znači "uglavnom se slažem s tvrdnjom", broj tri "nisam siguran/a", broj četiri "uglavnom se slažem", a broj pet "u potpunosti se slažem".

Dobivene informacije i podaci u ovoj kategoriji govore da se ispitanici uglavnom slažu da im je na poslu ugodno. Velika većina se u potpunosti slaže da im je posao koji obavljaju interesantan, zatim u potpunosti im se sviđa posao koji trenutačno obavljaju i uglavnom se slažu sa činjenicom da uživaju u svom poslu.

4.9.DEVETA SKUPINA PITANJA

Deveta skupina pitanja govori o tome što se događa unutar poduzeća/tvrtke, bilo da se radi o odnosima među zaposlenima, poslovnim postignućima koja se očekuju, interesima zaposlenika i pravilima koja moraju poštivati. I tu se pojavljuje skala brojeva u kojoj jedan predstavlja "nikada", dva "rijetko", tri znači "ponekad", četiri "često", a pet "uvijek".

Iz dobivenih rezultata vidljivo je koliko je važan osobni osjećaj o tome što je dobro, a što loše. Dakako, ovdje se iznose mišljenja i stavovi onih koji su ispunili anketni upitnik.

Slijedi prikaz odgovora s najvećim postotkom: 19 ispitanika, odnosno 63,3% izjasnilo se da je uvijek potrebno poštivati zakon i profesionalne standarde; 36% smatra da zaposlenici često moraju voditi brigu jedni o drugima; 60% smatra da je potrebno uvijek poštivati i pridržavati se pravila i procedura organizacije; 76,7% njih smatra da se uvijek očekuje vrhunska poslovna efikasnost.

Postoji podijeljeno mišljenje vezano za poštivanje etičkog kodeksa organizacije; neki smatraju da se on ponekad poštuje, a drugi da se on često poštuje. Čak 33,3% ispitanika smatra da je ponekad potrebno brinuti što je dobro za druge ljude. Nešto više od 46% smatra da su zaposleni često vođeni svojom osobnom etikom, a njih 40% smatra da ljudi često iznad svega štite svoj osobni interes; 56,7% smatra da je uvijek potrebno raditi za dobrobit klijenata i javnosti; 40% ispitanika kaže da se zaposleni uvijek bore za samog sebe; 60% njih smatra da ponekad nema prostora za osobni moral ili etiku.

Od 30 ispitanika čak 11 se izjasnilo da je ponekad najefikasniji način i pravi način. Isto tako 11 ispitanika je reklo da se često zakon i etički kodeks profesije razmatraju unutar poduzeća, a 18 ispitanika tvrdi da se uvijek od svakoga očekuje pridržavanje pravila i procedura organizacije.

Na početnim stanicama ovoga rada spominju se promatranja i razgovori koji su vođeni s ljudima. Pri tome nisu izdvajane neke posebne situacije niti je napravljen nekakav konkretan intervju, već je anketar, to jest provoditelj istraživanja želio doznati kako se ljudi u nekim situacijama ponašaju i kako reaguju. Želio je proučiti njihov govor tijela i dobiti informacije iz njihove neverbalne komunikacije. Tijekom razgovora postavljala su se pojedina pitanja iz ankete.

Ovaj dio istraživanja dao je dosta zanimljivih informacija. Neke od njih su: većina ljudi davala je nesigurne odgovore, pokazivala nervozu, zbunjenost, ljutnju, a neki su čak pokazali i strah. Dakle, njihov govor tijela, geste i mimika nisu se podudarali s odgovorima koje su davali. Ove informacije istraživaču su dale objektivniji pogled na temu istraživanja.

5. RASPRAVA

Proučavajući i vodeći se svim podacima i informacijama dobivenim u anketnom upitniku, te razgovorima i promatranjima može se zaključiti da postoje različite skupine ljudi koje imaju različite stavove, mišljenja i reakcije vezane za temu istraživanja.

Potrebno je istaknuti činjenicu da su ispitanici pažljivo ispunjavali upitnik. Mogući razlog jest da možda nisu željeli pokazati svoje pravo lice. Kao što nas i sama teorija uči, oni su birali mjesto i vrijeme kada će ga ispuniti, dakle sve se prilagodilo njihovim uvjetima, za razliku od onih uvjeta koje su pružene tijekom osobnih razgovora s anketarom/istraživačem. Samim time možemo dovesti u pitanje njihovu iskrenost, a posljedično i etičnost i moralnost.

Sljedeće što se želi pokazati u ovom dijelu rada jesu najvažnije teze, koje su se također nalazile u upitniku, a s kojima se velika većina ispitanika složila. Dakle, želi se prikazati važnost moralnog odgoja, odgoja vrijednosti te obrazovanje i njegov utjecaj na ljude.

5.1. KRIZA ODGOJA KAO KRIZA VRIJEDNOSTI

Suvremeni svijet obilježava kriza vrijednosti, kriza morala i razaranje života. Vrijeme postmoderne donosi kritiku apsolutnih istina, identiteta i glavnih vrijednosti, krizu društva i kulture. Veze između odgoja i obrazovanja i vrijednosti osobito se naglašavaju u vrijeme društvenih kriza, prije svega moralnih, prepoznajući da je moralna kriza uzrok drugim krizama. Moralna kriza nije pojava suvremenog društva. O toj se problematici i prije govorilo pozivajući se na povratak starim, izgubljenim vrijednostima. Postmoderni uvjeti važni su iz više razloga za sagledavanje današnjeg poimanja odgoja i obrazovanja, škole i kurikulumu uopće. Postmoderna je iznjedrila filozofsku interpretaciju promjene shvaćanja znanja i obrazovanja u većini visoko razvijenih društava, pregled i sintezu istraživanja suvremene znanosti u širem kontekstu sociologije postindustrijskog društva i studiju postmoderne kulture. Status znanja se mijenja i društvo ulazi u postindustrijsko doba, a kultura u postmoderno doba.

Postoje oblici i iskazi koji vrijede kao znanja, iako nisu znanosti (poput umijeća: života, slušanja, djelovanja...), kao što postoje stanoviti oblici poznavanja koji nisu spoznavanja, jer izmiču opoziciji točnosti i netočnosti, istini i laži u neposrednom ili predmetnom vidu. Takvo je, primjerice, poznavanje dobra i zla, ljepote ili ispravnosti činjenja.

U vremenu postmoderne čovjek je suočen s neizvjesnošću i jedino može biti siguran u nesigurnost. Čovjeka treba naučiti suočavati se s neizvjesnošću, a pri tom usvojiti i njegovati osnovne ljudske vrijednosti. Vrijednost i vrednovanje neodvojivi su dio čovjekove biti jer se putem njih izražava ljudska priroda, društveni život i subjektivnost. Vrijednosti uvelike određuju ljudsko ponašanje jer su posrednici između društvenog sustava i ponašanja svakog pojedinog čovjeka. Odgojna je kriza mnogo složenija, ali manje transparentna od obrazovne. Iako je ta problematika aktualna u današnjem društvu, možemo uočiti da uvaženi hrvatski pedagozi već desetljećima upozoravaju na nju. Škola je na implicitnoj razini zamišljena više kao obrazovna, a manje kao odgojna ustanova pa je već zbog toga njezina odgojna djelotvornost slabija od obrazovne. Danas se odgajanje i odgojna funkcija zanemaruju, ignoriraju, obezvrjeđuju i potiskuju. Poseban uzrok odgojne krize nalazimo u antagonističkom djelovanju psiholoških, gospodarskih, političkih i kulturnih učinaka odgoja i obrazovanja.

U sagledavanju uzroka odgojne krize moramo proučiti utjecaje kojima su djeca i mladi izloženi u svojoj društvenoj, socijalnoj i kulturnoj sredini. Odgoj mora biti intencionalan proces kojim nastojimo ostvariti ciljeve, norme i vrijednosti pojedinca i zajednice.

Promjene u razmišljanju, stavovima i ponašanju moraju se dogoditi na globalnoj, lokalnoj, ali i na individualnoj razini. Današnji mladi ljudi, nositelji budućnosti, osim spremnosti za ulaganje u znanje, trebaju biti spremni promijeniti svoj odnos i stav prema sebi i drugima.

Samo znanje ne mora nužno utjecati na oblikovanje stavova i sustava vrijednosti koji će rezultirati odgovarajućim ponašanjem i donošenjem odluka. Kao što je već rečeno, čovjek je *homo sapiens*, ali i *homo moralis*, intelektualno i racionalno, ali i vrijednosno, moralno biće u čijoj je biti moralnost i traganje za istinom. Racionalno

ljudsko svojstvo karakterizira njegovu svijest, a moralno njegovu savjest. Svijest i savjest izrazito su ljudske odlike, a njihova sprega imperativ je napretka na općeljudskoj, nacionalnoj, obiteljskoj i osobnoj razini.

Vrijednosti su socijalno utemeljene, prenose se odgojem, ali i obrazovanjem kao socijalni i moralni poredak.

5.2. MORALNI ODGOJ

Autorica Renata Jukić u svojoj knjizi "Moralne vrijednosti kao osnova odgoja" kaže: "Odgoj i obrazovanje za vrijednosti su odgoj i obrazovanje za život". Takav odgoj i obrazovanje obuhvaća čovjekovu razumsku, osjećajnu i djelatnu dimenziju. Vrijednosti su sve što unaprjeđuje individualni život ili ljudski opstanak bez povrede drugih ljudi i društva kao cjeline. Naravno da se istovremeno postavlja pitanje koje su vrijednosti važne za odgojno-obrazovni sustav te koje trebaju biti uključene u cjelokupni kurikulum odgoja i obrazovanja. U pokušaju odgovora poseže se za takozvanim univerzalnim vrijednostima. No, nema jedinstvenoga mišljenja o tome postoji li skup vrijednosti koji transcendiraju granice nekoga društva, zajednice, kulture ili religije.

Pitanje je jesu li univerzalne vrijednosti takve samo na apstraktnoj razini. No, bez obzira na to, u mnogim zemljama nastavljaju se izrađivati kurikulumi koji sadrže vrijednosti koje treba prepoznati i razvijati u odgoju i obrazovanju. Možda u tome svemu može pomoći lista od osam vrijednosti koje se smatraju nadređenima svim ostalim: ljubav, istinitost, poštenje, sloboda, jedinstvo, tolerancija, odgovornost i poštivanje života. Te su vrijednosti jamačno moralne vrijednosti, a u njihovu usvajanju i razvoju neupitna je važnost moralnog odgoja.

Zašto treba biti moralan? Ako sebičnost prihvatimo kao univerzalni princip, svatko će slijediti samo svoje vlastite impulse i sklonosti. Kad bi svatko slijedio samo svoje impulse i sklonosti, to bi bilo svima štetno. Zbog toga moralni razlozi moraju biti superiorni običnim razlozima. Ako netko prihvati princip za koji samo misli da je moralan, pravi moralni razlog mora postati zainteresiran za "samoga sebe". Moralnost je

intrinzična² vrijednost i mora proizaći iz ispravnoga djelovanja, a ne iz želje da se bude sretan ili da se ostvari kakva druga korist. Iz etičke perspektive, djela moraju biti dobra zbog onoga što je ispravno, a ne zbog posljedica što ih proizvode.

Promotrimo li prethodni ulomak, jasno nam je kolika je važnost formiranja i razvijanja moralnosti kao vrijednosti, ali i zahtjevnost samoga procesa moralnog odgoja. On ne podrazumijeva isključivo kognitivnu, nego i voljnu razinu. Svako odgajanje, svugdje i na svim razinama, moralo bi uključivati razvijanje razumske i moralne sastavnice ljudske osobnosti, podjednako bi moralo njegovati svijest i savjest svih ljudskih bića. Moralni odgoj prožima svaki aspekt društvenog života i karakterističan je isključivo za ljudsku vrstu. Ostvaruje se usvajanjem određenih znanja (moralnih kriterija, pravila, načela, normi i kategorija) na osnovi kojih se formira sustav moralnih uvjerenja, stavova i vrijednosti u skladu s kojima čovjek treba djelovati, odnosno usvojiti naviku moralnoga ponašanja. Osnovni cilj moralnog odgoja odnosi se na formiranje pojedinca kao moralnog subjekta koji misli, osjeća i djeluje u skladu sa zahtjevima društvenoga morala, koji će jasno razlikovati dobro od zla. Moralno odgajanje, dakle, mora sadržavati obrazovnu i vrijednosno oblikovanu sastavnicu. Odgoj i obrazovanje su na neki način usmjereni na izgrađivanje i oblikovanje ljudskih odlika koje čovjeka čine dobrom osobom. Težište je na osjećajnoj i voljnoj sferi čovjekova života, a odgojni se učinci očituju u poštenju, čestitosti, istinoljubivosti, pravednosti, poniznosti, u ljudskim uvjerenjima i stavovima protkanima humanošću, u odgovornu prosuđivanju i djelovanju u skladu s nabrojanim vrijednostima. Pri tome moramo shvatiti da se moralni odgoj ne provodi isključivo na satima školskih predmeta poput vjeronauka ili etike, već njegovo provođenje mora biti sprega nastavnih sadržaja, načina i oblika rada unutar svih predmeta.

Temeljni preduvjet moralnog odgoja su nastavnici/profesori koji žive moralne vrijednosti, nastavnici koje prepoznamo kao dobre ljude, čestite, istinoljubive, pravedne, spremne pomoći, kojima je nastavničko zvanje životni poziv, a ne samo zanimanje. Moralnost se ne poučava, ona se prenosi eksplicitno, ali i implicitno, skrivenim kurikulumom, cjelokupnom kulturom škole. Nastavnici istodobno trebaju djelovati na racionalnu, emocionalnu i voljnu sferu učenikove ličnosti, što se postiže

---

² Intrinzičan – koji dolazi ili djeluje iznutra.

djelovanjem unutar samog nastavnog procesa i u izvannastavnim aktivnostima, a ogleda se u njihovim međusobnim odnosima i odnosima prema učenicima u svakodnevnim školskim situacijama.

5.3. MORAL I MORALNO DJELOVANJE

Moral ili ćudoređe određuje kakvo ljudsko djelovanje treba biti, a pripadnici zajednice prihvaćaju te principe kao dolične i podvrgavaju im se, na taj način regulirajući međuljudske odnose. Moralna pravila nisu apsolutno važeća, već se razlikuju i vremenski i prostorno.

Pojam morala blizak je pojmu etosa³. Za razliku od pozitivnih zakona, moralna pravila - kada su prekršena - ne donose političke ili ekonomske sankcije. Kao sankcije nemoralnog ponašanja javljaju se grižnja savjesti, prijekor ili bojkot okoline. U filozofskom značenju pojam morala istoznačan je s praktičnom filozofskom disciplinom etikom⁴.

Moralno djelovanje je posljedica odstupanja od naravne suštine životinje, a ta je mogućnost jedino data čovjeku i ona je dar kojim se čovjeku nudi postupanje po slobodnoj volji. Sve dok životinja ne odstupa od svoje generičke suštine da pojede čovjeka kada je gladna, ona je životinja, a sve dok čovjek ne odstupa od istraživanja namjesnika na Zemlji (u što spada i razumijevanje i "opravdavanje" životinjskih nagona), on je "pozitivno" moralno biće i ne čini grijeh.

Svekoliko ljudsko ponašanje je podložno slobodi volje, dakle, i razmišljanje, i pravljenje oruđa, i međusobno sporazumijevanje, pa čak i umjetničko oblikovanje, ali sloboda volje nije nigdje toliko neophodan uvjet ispravnosti i sudbonosnosti ljudskog odnošenja prema svijetu kao u moralnom odlučivanju i postupanju. Sposobnošću svoga

---

³ Etos – koristi se za opisivanje vodećih uvjerenja ili ideala koji karakteriziraju zajednicu, naciju ili ideologiju.

⁴ Etika - znanost o moralu koja istražuje smisao i ciljeve moralnih normi, osnovne kriterije za moralno vrjednovanje, kao i uopće zasnovanost i izvor morala. Etika prije svega pripada filozofiji koja proučava ljudsko ponašanje koje je prihvaćeno pod određenim moralnim aspektom. Ona je normativna znanost, a norme odlučuju o specifičnom karakteru etike i tako ju razlikuju od drugih znanosti.

razuma, ruku i jezika čovjek može napraviti atomsku bombu, sposobnošću svoga umjetničkog stvaralaštva može je čak i lijepom napraviti, ali ta bomba samim svojim postojanjem ne utječe pogubno i sudbonosno na svijet; sudbonosna je tek čovjekova odluka da je upotrijebi.

Ljudska sloboda i dostojanstvo mogući su tek po moralnom zakonu koji ima karakter kategoričkog imperativa:

1. Radi samo prema onoj maksimi za koju možeš u isto vrijeme htjeti da postane opći zakon.
2. Ono što čovjek čini prema dužnosti može biti korisno, lijepo, čak i dobro, ali nije izraz moralnog zakona.

Moralni čin je tek onaj koji se poduzima iz dužnosti, to jest iz njenog unutarnjeg osjećanja. Zato istinskom moralnom činu ni znanje ni ljepota nisu pretpostavke.

Čovjek ne mora biti mudar niti lijep da bi bio pošten, ali ne može biti ni istinski mudar niti lijep ako nije pošten. Slobodna volja - izabrana mogućnost činjenja dobrih djela u ime dobrobiti svijeta - jest bitna i prepoznatljiva značajka ljudskog dostojanstva i slobode.

Ali ako moralno osjećanje ima izvorište u duhovnom i besmrtnom dijelu čovjekovog bića, zašto je onda toliko nepostojano, krhko i relativno? Kako to da ga njegovo esencijalno porijeklo ne čini stalnijim i snažnijim? Ili je možda baš nepostojanost moralnog odnosa čovjeka prema svijetu izraz i dokaz njegove zapalosti u zamke ideologije⁵, pa mu je sve ustrajniji bijeg od svoje suštine postao uvjetom opstanka?

Nije li možda sve prisutnija kriza svijeta nužan izraz baš moralne krize čovjeka i nisu li sva ljudska nastojanja da se svijet spasi od katastrofe uzaludna, ukoliko se u ljudsko biće ne vrati primarno osjećanje odgovornosti i dužnosti? Možemo li više uopće biti odgovorni za svijet iz dužnosti, a ne prema dužnosti? Možemo li, dakle, svijet voljeti zbog njega, a ne zbog sebe?

---

⁵ Ideologija - termin kojim se označava obuhvatni sklop ideja koje uključuju način na koji pojedinac ili grupa gledaju na svijet, te ciljeve, očekivanje i aktivnosti.

Ako, pak, ne možemo, onda je sudbina ovoga svijeta već određena, jer on ne može postojati bez "kategoričkog imperativa"⁶ uvećavanja ili barem očuvanja dobra i umanjivanja zla u njemu.

Ubijajući čovjeka u čovjeku, mi rušimo svijet, bez obzira što mislimo da je svijet pustopoljina. Kao što nema istine, dobrote i ljepote bez svijeta, tako ni svijeta nema bez istine, dobrote i ljepote. A kako će onda biti čovjeka kada je on sabiralište i svijeta i ogledalo istine, dobrote i ljepote?

Nije li napredovanje civilizacije obrnuto proporcionalno nazadovanju moralnog čovjeka? Može se s pravom postaviti pitanje: Nije li povijest zapravo proces sistematskog razdvajanja unutarnjeg, duhovnog bića čovjeka, iz kojeg izvire osjećanje moralnosti i vanjskog, tjelesnog, koje nas goni na prisvajanje onoga u svijetu što ni po čemu nije naše?

Činjenica je, naime, da se svaki ljudski napredak uvijek plaćao gubljenjem ljudske prostodušnosti i izvorne punoće i cjelovitosti života, a da je osjećanje odgovornosti za konačnu sudbinu svijeta bivalo tim manje što su opasnosti bivale veće. Upravo su u toj činjenici sadržani razlozi relativiziranja moralnih normi i načela. Ima li, doista, još išta u praksi čovjeka što nije dovedeno u pitanje? I jedna norma, i jedan sud, i jedna zapovijed, čak i ona Božja? Lakše i češće su se u povijesti mijenjala značenja temeljnih odrednica ljudske moralnosti nego li himne i zastave, i redovno je "čista" eshatologija⁷ prerastala u modificiranu eshatologiju.

Cijeli suvremeni svijet prati jedan važna rečenica, a ona glasi: Nikada svijet nije bio u većoj opasnosti nego danas, nikada kao danas čovjek nije imao toliko moći da svijet učini svojom kućom ili svojim grobom.

Prostor djelovanja čovjekove slobodne volje sve je uži, jer između "moći" i "morati" ima malo izbora, a prvi put u svojoj povijesti čovjeku se nameće "globalna odgovornost". To znači da preuzimanje odgovornosti za svijet pretpostavlja uzimanje u

---

⁶ Kategorički imperativ je u etičkoj filozofiji Immanuela Kanta glavna formula etičkog razmišljanja.

⁷ Eshatologija - pojam koji označava ono što se odnosi na vremenski posljednje stvari čovjekove egzistencije ili opće kozmičke zbilje i ono što je s tim u svezi.

obzir brige za cjelinu svijeta i za svaki njegov dio ponaosob. Taj princip sveopće brige za svijet postaje, doduše, prevladavajuća ideja modernog čovjeka u svim oblastima njegovog odnošenja prema svijetu: od medicine i ekologije do tehnike i nuklearne fizike, pa tako eminentno etički normativi postaju temeljnim zahtjevima u nastojanju da se svijet sačuva.

Pitanje je, međutim, koliko su oni izraz stvarne spremnosti modernog čovjeka na kopernikanski obrat⁸ u praktičnom ponašanju?

Zar upravo danas nismo svjedoci strašne bešćutnosti svijeta, posebno onoga razvijenog i bogatog, prema patnjama i bijedi velikog dijela čovječanstva?

Zar se naočigled toga svijeta ne dešavaju neviđeni zločini diljem planeta, i zar se već iskazanom neosjetljivošću ili tek pukim verbalnim osudama zločina nad nedužnima može zadobiti globalna odgovornost za sudbinu svijeta?

Cjelovitu sliku svijeta ne može više ponuditi ni znanost, ni umjetnost, ni filozofija. To je izgleda u stanju još samo vjera i prihvaćanje smislenosti i svrhovitosti svijeta.

"Ako nema Boga, čovjeku je sve dozvoljeno, pa dakle i zločin" (Dostojevski). I doista, bez priznavanja vrhovnog autoriteta i arbitra svijeta, svijet je prepušten uskim i sebičnim interesima čovjeka, pa nije ni čudo što je svaki svjetonazor koji iz svoje osnove isključuje Boga nužno antropocentričan⁹. A slika svijeta, čak ni po svome određenju, ne može pretendirati na posjedovanje "globalne etike".

Ljudsko je srce poprište sučeljavanja dobra i zla, a nijedna stvar na ovome svijetu nije sama po sebi ni dobra ni zla, tek po ljudskom djelovanju ona dobije moralno značenje. Gubljenjem vjere u vrhovni autoritet svijeta, čovjekovo srce, pak, postaje središte nepoštene borbe dva oprečna principa: onoga koji gradi i uljepšava svijet, vjerujući unaprijed u njegovu smislenost i opravdanje, i onoga koji ga ruši i prlja, uništavajući njegovu svrhu i sklad. A čovjeku ništa tako teško ne pada kao nužnost izbora između dobra i zla. Taj čin od njega traži opredjeljenje između sila težeg prirodnog divljaštva, tjelesnog, nagonskog i slijepog dijela njegovog bića, s jedne

---

⁸Kopernikanski obrat - u najširem smislu riječi preokret u čovjekovu razumijevanju svijeta i svojega mjesta u njemu.

⁹ Antropocentričan – čovjek se smatra centrom svega.

strane, i uljudnog, odgovornog i dostojanstvenog postupanja njegovog duha u svijetu koji mu je dat na povjerenje, s duge strane.

Da nije osjećanja grižnje savjesti, čovjek bi se po inerciji ponašao sukladnije zvijeri nego anđelu. Budući da mu za pojavljivanje zvjerstva, osim svjesnog pristajanja na zlo, ne treba nikakav drugi napor, nije ni čudo što se moderni čovjek komoditeta i sveopće duhovne otupjelosti često priklanja tome izboru. Za činjenje dobra, pak, potrebna je odlučnost i djelotvornost, žrtvovanje nagoniskog i životinjskog u sebi, suspregnuće pukog avanturizma duha i mukotrpno odgajanje milosrđa. Stoga su spokojstvo, čak i smrt čovjeku miliji nego slobodan izbor između dobra i zla.

5.4. OBRAZOVANJE I MORAL

Osvrnemo li se na današnju školu, možemo uočiti da joj je slaba točka upravo razvijanje vrijednosti, vještina i sposobnosti vezanih za moral, ali i socijalnih kompetencija učenika i "toplih" ljudskih osobina koje prate humanističku tradiciju hrvatskog društva, Europe i svijeta. Današnjica, u kojoj su promjene izvan kontrole i s neizvjesnim učincima, doba je revolucije kakva se nije mogla ni zamisliti. Samo cjelovite i nadasve dobre osobe mogu odgovoriti na izazove promjena suvremenog, globaliziranog svijeta, narušenog i trajno ugroženog prirodnog okoliša, ali i ljudskog integriteta i dostojanstva. Razvijanje sposobnosti prepoznavanja i osjećanja problema te sposobnosti sudjelovanja u stvaranju bolje i poželjnije budućnosti izazov je odgoju i suvremenoj školi.

6. ZAKLJUČAK

Na krizu odgoja i obrazovanja, o kojoj sve više govorimo kao o uzroku destrukcije društva, nikako ne možemo odgovoriti raspravama i kritikom posljedica, već ciljanim i strukturiranim djelovanjem na njezine uzroke. Uzroci odgojne krize složeniji su od onih koji se odnose na obrazovanje, a njezine posljedice na stanje u društvu i svakodnevni život teži su od krize obrazovanja. Za preživljavanje čovječanstva vrijednosne promjene (posebice moralne vrijednosti) postaju kritične jer o vrijednostima ovisi izbor ciljeva kojima ljudi teže, dok se obrazovanjem mladi osposobljavaju za njihovo postizanje. Odgojna reforma mora pomoći preusmjeravanju razvoja i buđenju moralnosti društva, a obrazovna reforma treba poboljšati osposobljenost ljudi za ostvarivanje ciljeva razvoja.

Opredijelimo li se za diskurs razvoja čovjeka umjesto diskursa akademskih postignuća, u središte pozornosti stavljamo socijalni, emocionalni i meta kognitivni razvoj učenika, odgoj za vrijednosti – ističući moralni odgoj (naravno, ne umanjujući vrijednost znanja i kognitivne sfere razvoja učenika). Djeca i mladi se u svom razmišljanju intenzivnije orijentiraju prema pravednom, poštenom i iskrenom svijetu nego odrasli: oni će oduševljeno prihvaćati nove vrijednosti i ideje, no istodobno su i oduševljeni potrošači. Upravo na tom mjestu, to jest kod mijenjanja potrošačkih navika i stvaranja novih vrijednosti, odgoj i obrazovanje trebaju početi djelovati.

Suvremeni potpuni čovjek mora, naravno, posjedovati osnovna znanja iz područja znanosti i tehnologije; razumjeti uzroke nastanka društvenih i socijalnih kriza u sredini u kojoj živi; razumjeti vrijednosnu osnovu na kojoj počiva moderna civilizacija, mora shvatiti zašto su i kada ljudi postali destruktivni; osvijestiti kako društvene strukture, religija, znanost, politika, tehnologija, kultura, patrijarhalni odnosi utječu na postojeće stanje; biti svjestan postojanja društvene i socijalne krize, utjecaja globalizacijskih procesa, prihvatiti (i živjeti!) moralne vrijednosti – vrijednosti ljubavi, istinitosti, poštenja, slobode, jedinstva, tolerancije, odgovornosti i poštivanja života. Naravno, pri tome moramo biti svjesni kako je najproblematičnija varijabla cjelokupnog institucionaliziranog odgoja i obrazovanja upravo usvajanje stavova i vrijednosti.

Istraživanja potvrđuju da postojanje socijalnih i kulturnih normi utječe na poboljšanje kulture škola. Kolegijalnost, prijateljstvo, povjerenje i pouzdanje, podrška, uvažavanje različitosti, brižnost, sudjelovanje u donošenju odluka, zaštita onoga što je važno, dobri međuljudski odnosi, iskrena i otvorena komunikacija, sve je to od presudne važnosti za opstanak i napredak i čovjeka i društva u cjelini.

7. POPIS LITERATURE

1. Vujić, V.; Ivaniš, M.; Bojić, B.; (2012.), Poslovna etika i multikultura, Zagreb, Grafo Mark.
2. Pavlović, V.; (2007.), Vrednota u svijetu, Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo.
3. Rokeach, M.; (1973.), The nature of human values, New York, Free Press.
4. Rakić, V.; Vukušić, S.; (2010.), Odgoj i obrazovanje za vrijednosti, Društvena istraživanja, Zagreb.
5. Epictetus; (2002.), Knjižica o moralu, Zagreb, Cid-Nova.
6. Bebek, B.; Kolumbić, A.; (2000.), Poslovna etika, Zagreb, Sinergija.
7. Vecernji.hr.
<http://www.vecernji.hr/gospodarstvo/bit-je-svih-problema-u-krizi-morala-930005>
(12.06.2015.)
8. Sandzakpress.net. <http://sandzakpress.net/kriza-morala> (12.06.2015.)
9. Novilist.hr. <http://www.novilist.hr/Vijesti/Rijeka/Mons.dr.-Ivan-Devcic-Uzroci-krize-nisu-financijski-nego-moralni-i-religiozni> (16.06.2015.)
10. Glas-koncila.hr.
http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=2466
(16.06.2015.)
11. Happinessonline.org.
<http://www.happinessonline.org/MoralDrift/index.html> (20.07.2015.)
12. Mit.edu. <http://www.mit.edu/people/nygren/courses/6.868/project/> (20.07.2015.)
13. Breakpoint.org. <http://www.breakpoint.org/features-columns/articles/entry/12/9531>
(20.07.2015.)

14. Psychologytoday.com. <https://www.psychologytoday.com/basics/ethics-and-morality> (24.07.2015.)

15. Klaić, B; (2012.), Novi rječnik stranih riječi, Zagreb, školska knjiga.